

Když za českým křišťálem, tak do Jablonce

6.2.2015 Právo Víkend

Petr Svorník

„Tak dlouho se u nás snažili vyrobit stejně dobré sklo, jako měli Benátčané, až vyrobili úplně jiné - a lepší,“ říká o vzniku českého křišťálu Petr Nový, hlavní kurátor Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.

Ve „svém“ muzeu nám vyprávěl třeba o tom, jak dělala bižuterie v roce 1920 z lidí přes noc milionáře, proč proti českým skleněným náramkům demonstrovali v Indii nebo že nejvíce se děsí skleničky „od Brada Pitta“.

Zrcadlový sál zámku ve Versailles, Královská opera v Římě nebo hotely v Las Vegas. Čeští skláři zanechali své stopy po celém světě, ne po všech z nich se ale můžete vydat.

„Vzpomínám si na zakázku od šejka ze Saúdské Arábie, nechal si zhotovit skleněný strop krytého bazénu o velikosti fotbalového hřiště. Veřejnost to nikdy neviděla, majitel neměl potřebu to ukazovat.“ Podle Petra Nového se u nás ročně zhotoví patrně nejvíce kilogramů skla na osobu.

„Výroba skla se na našem území objevuje už u Keltů, korálky tehdy byly ceněné platidlo, za které se kupovali otroci, med a kožešina. Skutečný mezinárodní obchod se sklem a bižuterií však začíná ve 13. století za posledních Přemyslovců. V tzv. páteřích hutích se vyráběly velké korále do růženců, zakázky přicházely třeba od obchodníků z německého Norimberku.“

Italové měli z Čechů hrůzu

Podle Nového bychom neměli mít o skle příliš romantické představy, největší část výroby tvořily kdysi stejně jako dnes láhve, tabulky na zasklívání a sklo na běžné užívání. „Vedle nápojového skla to byly třeba i nádoby na moč. V huti kousek za Prahou se také vyráběly alchymistické nádoby pro dvůr Rudolfa II.“

To nejlepší sklo se dělalo v Itálii, a když chtěl Karel IV. vyzdobit Zlatou bránu svatovítské katedrály, přizval si odborníky právě odtud. „Dlouho se řešilo, jestli je mozaika Posledního soudu na Zlaté bráně česká nebo italská práce. Třeba literatura za první republiky byla v tomto ohledu hodně státní a Čechům stranila, dnes už se odborníci přiklánějí k tomu, že jde o určitý mix z Čech a Itálie,“ říká kurátor. Italové stojí i u zrodu českého křišťálu, byť jen jako inspirační zdroj. „Co se v Benátkách ve skle a bižuterii vyrobilo, hned začali dělat Češi, jen rychleji a levněji. Výrobky třeba z Jablonce měly svoji úroveň, zákazníka získávaly nejen cenou, ale i kvalitou.“

Na konci 17. století, kdy vzniká české křišťálové sklo, se role obrátila. „Češi se snažili napodobit benátské výrobky, jenže museli používat jiné přísady. V Itálii se při výrobě skla používaly mořské řasy, ty my jsme samozřejmě neměli.“ Namísto sodného skla jako v Itálii se tak v Čechách dělalo sklo draselné.

„Tak dlouho se u nás snažili vyrobit stejně dobré sklo, až vyrobili ještě lepší,“ vystihuje Petr Nový zrod českého křišťálu, který začali sami Benátčané brzy kopírovat. „Podle mě je to snad poprvé v historii, kdy Italové museli ve skle něco napodobovat, dokonce se snažili zlákat české skláře, aby začali pracovat pro ně.“

V osmnáctém století kvůli tomu dokonce Marie Terezie vydává nařízení, jež odcházení sklářů do zahraničí zakazuje. „V posledním z nich se řešil i pouhý úmysl jít pracovat do zahraničí. Stačilo se někde zmínit o stěhování a už měl sklář problémy.“

Právě tehdy získalo české sklo svoji světovou pověst. Ve dvacátých letech osmnáctého století se z Prahy zaslaly lustry i na francouzský královský dvůr. „V zrcadlové síni ve Versailles dodnes najdete lustry z českého skla, přitom první skleněný lustr zhotovil právě Francouz Bernard Perrot.“ Ze slávy tehdejší doby těží české sklo dodnes. „Kolik politických zvrátů česká společnost od té doby zažila a pořád má naše sklo světovou pověst. Třeba turecké sklo takový pojem není, a to se právě tam vyrobí nejvíce užitkového skla na světě,“ tvrdí.

Hitler korálky pohrdal

Že české sklo bylo a je světové, dokládá i další naše prvenství. V roce 1856 byla v severočeském Kamenickém Šenově založena vůbec první škola umělecko-průmyslového typu pro skláře. Navíc už

od poloviny 18. století mohli prodejci českého skla navštěvovat obchodní školu v Novém Boru. „Sít sklářského vzdělávání máme dodnes jedinečnou, v takové míře jinde na světě není.“

Ač to tak na první pohled nevypadá, byl obchod se sklem občas docela adrenalinový zážitek. „Třeba Rusko bylo už tehdy úžasný trh, jen obchodník nikdy nevěděl, jestli mu za zboží taky někdo zaplatí. Stačilo, aby se šlechtic znelíbil carovi, a už se taky nemusel dožít toho, že si zakázku převezme.“

Šikovností českých obchodníků se místní sklo dostalo třeba do Peru nebo Indie. Hinduistické náramkové kroužky, tzv. bangle, se původně vyráběly z čínského porcelánu. Čeští výrobci je ale začali dělat ze skla a na konci devatenáctého století už jimi zásobovali celou Indii. „Když se tam v roce 1896 objevila morová nákaza, vnímali to mnozí jako trest za to, že „nepravými“ benglemi ze skla šálili božstvo.“

Zlom v obchodě nastal s první světovou válkou a následným vznikem samostatného Československa. „Za Rakouska se velká část naší výroby dodávala na méně náročné ‚domácí‘ trhy, třeba na Balkán. Najednou jsme museli devadesát procent vyvážet.“ Na druhou stranu radost z konce války hezkým věcem přála. „Lidé se zkrátka chtěli bavit. Plné sklady perliček v Držkově, malé vesnici na Jablonecku, udělaly přes noc milionáře hned ze sedmnácti lidí - přijeli Američané a nakoupili vše, co bylo na skladě.“

„Během pouhých tří let se najednou objevilo 19 mechanických brusíren bižuterních kamenů. Československá svítidla se dostala třeba do Královské opery v Římě, to bylo tehdy s průměrem deseti metrů největší svítidlo na světě,“ říká kurátor.

Jenže v roce 1929 přišla světová hospodářská krize. „Do začátku druhé světové války už se sklářství z krize nedostalo. Pro Hitlera to byly cetky. Dokonce odmítl přijet ze sousedního Liberce do Jablonce, protože bižuterie pro něj byla zbožím nehodným jeho pozornosti.“

Hitem jsou skleněné špunty

Po válce se kladl důraz hlavně na těžký průmysl. Obrat nastal až ve druhé polovině padesátých let, kdy zdejší sklo slavilo úspěchy na mezinárodních výstavách, mj. na slavném Expu 58. Estetika československého skla byla jiná, lidé chtěli dělat věci odlišně. Československá originalita údajně zaskočila i pracovníky největšího muzea skla na světě v americkém Corningu. „Tradí se historka, že když v roce 1959 otevřeli bedny se skleněnými výrobky, telegrafovali do Československa, že sklo přišlo rozbité. Bylo přitom v pořádku, jen nepochopili tvůrčí záměr,“ vypráví kurátor.

Až do osmdesátých let nechybělo české sklo na žádné výstavě. Tehdy jako dnes však platilo, že ne vždy šly ruku v ruce obdiv k šikovnosti tvůrců i komerční úspěch.

„Jedna věc se prodává a o jiné se mluví, jen někdy se ty příběhy spojí.“

Vzory staré přes 150 let jsou dodnes žádané, na druhou stranu designér někdy dostane mezinárodní cenu, vezme si svých deset kusů skla a zase si je z výstavy odveze domů. Je samozřejmě nutné se posouvat, ale neznamená to přestat vyrábět produkty, které chce zákazník kupovat.“

A jaké jsou skleněné výrobky současnosti? „Jedna firma třeba vyrábí jen špunty do vína, je to německý patent.“ Podle Nového je Česká republika jedinečná svojí dovedností uspokojit za slušné peníze jakoukoli objednávku. „Jsou tu lidé schopní výrobek navrhnout i vyrobit, pro malé i velké zákazníky, designéry i výtvarníky.“ Na začátku minulého roku tak světem proběhla zpráva, že skláři ze Železného Brodu budou vytvářet sarkofág pro dánskou královskou rodinu.

Také „hra na celebrity“ už stihla proniknout do světa skleněného designu. „Na veletrhu v Německu jsem v jednom stánku viděl několik skleněných výrobků a za nimi třímetrovou fotku člověka, který je navrhl. Děsím se toho, že sklo potká osud parfémů. Dvacet lidí namaluje výkres, globální celebrita - třeba Brad Pitt - řekne, co se mu líbí, a všude u ‚jeho‘ skla pak budou metrové fotografie. To aby se s tím mohl zákazník lépe identifikovat.“

Český lev i sklo pro Gaultiera

V jabloneckém Muzeu skla a bižuterie si hollywoodskými celebritami opravdu nemusejí pomáhat. „Lidé se nás často ptají, proč naše muzeum není v hlavním městě. Ale kolik skláren jste kdy v Praze viděli? Tady máte celý sklářský a bižuterní průmysl na dosah ruky,“ vysvětluje s nadsázkou kurátor muzea Petr Nový a pokračuje hned několika muzejními „nej“. „Jsme jediné muzeum na světě, kde najdete všechny typy bižuterie. Nabízíme největší expozici skla u nás a rozhodně to není jen sklo ze severních Čech. Také máme sbírku vánočních ozdob, také největší na světě.“

Ústřední bod expozice skla překvapivě ze skla není - na zvonu z roku 1590 ale najdete jména lidí, kteří zakládali sklárnu ve Mšeně, první v kraji. Druhá dominanta už skleněná je, kolem fontány z roku 1925 z Paříže se prý celá expozice vymýšlela. Vystavená je též současná produkce řady skláren a studií, kolekce skleněných ocenění včetně Českého lva nebo ceny pro vítěze Tour de France.

V patře věnovaném bižuterii zase můžete vidět všechny typy perel na světě, říšskou orlici, kterou na své návštěvě Jablonce obdivoval císař František Josef I., náhrdelník věnovaný první kosmonautce Valentíně Těřeškové nebo skleněné kameny, jež v Jablonci vytvořili pro módního návrháře Jeana Paula Gaultiera.

A dobrá zpráva nakonec - u schodiště si člověk může nabrat pár korálků na památku. „Spotřebujeme jich 100 kilogramů ročně. Už jsme tu měli i návštěvníka, který přišel jen kvůli tomu, aby si korálky nabral. Pro jednu jsme přimhouřili oko, ale obchodů s korálky je ve městě opravdu dostatek,“ uzavírá s úsměvem kurátor Petr Nový.

Z Jablonecka pochází i Swarovski

Také slavný podnik Swarovski je s Jabloncem nad Nisou a jeho okolím spojen.

V nedalekém Jiřetíně pod Bukovou se totiž v roce 1862 narodil zakladatel firmy Daniel Swarovski. Je autorem prvního stroje na mechanické broušení šatonů, tedy skleněných imitací drahokamů, z roku 1892.

Jablonecko opustil na přelomu 19. a 20. století zejména kvůli tomu, že v rakouském Wattensu mohl využívat řeku Inn k výrobě elektřiny.

Právě ve Wattensu firma dodnes sídlí, najdete zde i Swarovského muzeum.

Muzeum skla a bižuterie

U Muzea 4, Jablonec nad Nisou Otevírací doba: úterý-neděle 9.00-17.00 (od 13. do 27. 4. má muzeum zavřeno) Vstupné: dospělí 80 Kč, zlevněné 50 Kč, rodinné 200 Kč
<http://www.msb-jablonec.cz>

Poprvé v historii museli Italové něco napodobovat, dokonce se snažili zlákat české skláře

Foto popis| Skleněný náhrdelník vyrobený pro návrháře Jeana Paula Gaultiera

Foto popis| Kurátor Petr Nový - pár korálků si na památku můžete sami odnést.

Foto popis| Český lev je jednou z řady skleněných cen, které v Jablonci najdete.

Foto popis| I výzdoba muzejních oken nabízí sklářskou tematiku.

Foto popis| Ani Afrika nezůstává v expozici stranou - na snímku svatební náhrdelník kmene Masajů.

Foto popis| Říšskou orlici obdivoval při návštěvě Jablonecka i císař František Josef I.

Foto autor| Foto PRÁVO Milan Malíček (7)